

БОЙОВИЙ ШЛЯХ ТАНКУ ЗА НОМЕРОМ «15» (продовження спогадів)

Машина з бойовим номером «15» (далі 15-та) була одержана в кінці жовтня 1944 року з Київського ремзаводу після капітального ремонту разом з іншими дев'ятьма такими ж тридцятичетвірками (фото 1). До станції Ярослав ці 10 машин були доставлені залізницею, а від Ярослава до Кшивчі над Санем пройшли своїм ходом 45 км. Це польське містечко знаходилося на відстані 18 км на захід від Перемишля. Саме воно після завершення Карпатсько-Дукельської наступальної операції 1-го Українського фронту було визначене як пункт доукомплектування нашого 87-го окремого танкового Житомирського червонопрапорного полку (ОТЖЧП). Всі новоприбулі тридцятичетвірки були зведені у 1-шу танкову роту (ТР), а їх командиром був призначений старший лейтенант Маштаков М.Ф.

Разом з тим, трохи згодом, в полку була сформована 2-га ТР, укомплектована 14 танками англійського виробництва «Валентайн», одержаними за програмою «Лендліз» (фото 2).

Командиром 15-ї і одночасно командиром танкового взводу був призначений лейтенант Гапон Г.Є., який незабаром після цього був атестований у звання «старший лейтенант». Разом з ним до складу екіпажу 15-ї були призначені:

- механіком-водієм — старшина Моєсенко І.П. (на фото 3 у першому ряду ліворуч);
- радистом — кулеметником — сержант Кузьменко М.С. (на фото 3 у другому ряду ліворуч);
- командиром башти — автор цих рядків (на фото 3 у першому ряду праворуч).

Особливістю цього екіпажу 15-ї було те, що всі четверо були українцями: Гапон Г.Є. з Полтавської області, Моєсенко І.П. з Житомирської області, Кузьменко М.С. з міста Сочі Краснодарського краю та автор цих рядків з Сумської області.

Ведучи мову про фото 3, не зайвою буде відповідь на питання про те, хто є на ньому четвертим танкістом у другому ряду праворуч. Це командир башти лінійної машини взводу старшого лейтенанта Гапона Г.Є. сержант Стребков С.Г. У 50-х роках він навчався на факультеті механізації ХІМЕСГ і одержав диплом інженера-механіка. Але повернемось у 1945 рік, коли машини обох рот у зв'язку з початком зимового періоду були за наказом командира полку підполковника Борцова І.Ф. (див. фото 4) розміщені в капонірах, викопаних у схилах балки і накріті танковим брезентом. Під днищами танків були викопані невеликі приміщення, подібні селянським погребам, а в них було встановлено залізні грубки — «буржуйки», в яких спалювалися дрова. Дим відводився по залізних трубах, прокладених під танками і виведених на поверхню позаду них. В результаті температура під брезентом утримувалася на рівні не нижче +10°C. Це дозволило відмовитися від прогрівання танкових двигунів роботою, для того щоб їх температура не опускалася нижче згаданої позначки. Адже запустити дизельний двигун «В-2», охолоджений нижче +10°C було дуже важко. Запуск двигунів електростартерами вів до прискорення розрядки акумуляторних батарей,

Фото 3

Фото 5

Фото 6

Фото 7

Фото 4

Фото 9

Фото 1

Фото 8

Фото 2

«Валентин»

а холоста робота двигунів — до витрати задарма палива та моторесурсу цього останнього.

15-й випало приймати участь у боях двох наступальних операцій 1-го Українського фронту — у Вісло-Одеській (28 днів - з 12 січня до 9 лютого 1945 року) та у Нижньо-Сілезькій (16 днів — з 9 лютого до 24 лютого 1945 року). Протягом періоду 6-25 січня 1-й гвардійський кавкорпус під командуванням гвардії генерала-лейтенанта В.К. Баранова (фото 5) здійснив один перехід до лінії фронту і після цього два рейди ворожими тилами.

Відстань переходу від району доукомплектування, який знаходиться на захід від міста Перемишль, до вичікувального району на південь від міста Ченстохова складала близько 450 км, а сам перехід тривав вісім днів — з 6 січня по 14 січня. Під час перебування у вичікувальному районі відбулось зимове перефарбування бойових машин, адже на ремзаводі вони були пофарбовані зеленою фарбою. Три попередніх воєнних зими бойові машини фарбувались цілком у білий колір. Тепер же білу фарбу наносили окремо білими смугами та плямами, тому що враховувався довгостроковий прогноз погоди на січень-лютий 1945 року, який не обіцяв тривалого суцільного снігового покриву у Німеччині у зв'язку з частими відлигами.

З вичікувального району 1-й гвардійський кавкорпус вирушив у перший рейд через польсько-німецький кордон на глибину до 150 км на підступи до міста Оппелен. Цей рейд тривав шість днів — з 14 січня до 20 січня 1945 року. 15 січня біля станції Сендзішув у 15-тої відмовив двигун. Його заміна затяглась і вона наздогнала свій полк 23 січня, коли 1-й гвардійський кавкорпус вирушив у другий рейд по ворожих тилах в обхід Домбровського промислового рай-

ону, який був аналогом нашого Донбаса. Маршрут кавкорпуса проліг правим берегом ріки Одер на глибину 120 км. Його корпус пройшов за два дні, зосередившись на північ від міста Ратибор.

Якось під час другого рейду колона 7-ої гвардійської кавдивізії полковника Борщова І.С. (фото 6), штатною одиницею якого був наш полк, чогось зупинилась. Кіннотники, скориставшись зупинкою, позлізали з коней, а екіпажі танків повиходили зі своїх машин і почали огляд їх ходової частини. Раптом в небі над головою колони з'явився ворожий винищувач «Месершміт» і почав її обстрілювати з гармати та кулеметів. Остання його черга закінчилась в декількох метрах перед 15-тою, де стояли старший лейтенант Гапон Г.Є. і автор цих рядків. А закінчилась вона тому, що «Месершміт», щоб не врізатись в землю, почав вихід із піке.

У районі на північ від міста Ратибор бої тривали вісім днів з 25 січня по 3 лютого. Тут 25-го січня відбулось бойове хрещення 15-ої, яке було в деякій мірі умовним, тому що вона вже приймала участь у боях перед тим, як потрапила на ремзавод для проходження там капітального ремонту. Протягом цих восьми днів 15-тій випало приймати участь як у наступальних, так і оборонних боях. Особливо запеклими були бої за станцію Бухенау. Спочатку відбулись дві танкові атаки на ворожі підрозділи, що її обороняли, після яких станцію Бухенау вдалось захопити. А потім довелось відбивати спроби цих підрозділів знову оволодіти нею. В цих боях з гармати 15-ої було зроблено близько 300 пострілів. Загальна вага використаного боезапасу склала близько 2,1 тонн. В актив 15-ої потрапили два середніх танка Т-1V, один бронетранспортер, дві польові гармати протитанкової оборони та вісім батальйонних мінометів.

В ніч на 4 лютого сім бойових машин 1-ої танкової роти перейшли на лівий берег ріки Одер на плацдарм навколо селища Грегорсдорф, захопленій 27-им гвардійським кавалерійським полком. Протягом дня 4 лютого відбулись одна атака 15-тої і бій за утримання захопленого рубежу, що проходив через висоту, на якій була розташована нагріта частина селища. З гармати 15-тої було зроблено близько 100 пострілів.

У ході атаки німецький уламково-фугасний снаряд влучив у башту біля амбразури спареного кулемета. Пробити броню він не спромігся, але її уламками були поранені механік-водій старшина Моєсеєнко І.П. (башта була розгорнута назад) і автор цих рядків. Першого відправили в тил до шпиталю, а другий після перев'язки залишився у складі екіпажа, який вимушений був продовжувати бій у неповному складі. Автор цих рядків перебрав на себе обов'язки механіка-водія, адже він вмів водити бойові машини. Його місце у башті зайняв радист — кулеметник сержант М.С. Кузьменко (див. фото 3).

Протягом дня 4 лютого точився бій за нагорну частину селища Грегорсдорф, яка декілька разів переходила з рук у руки. Близько 17 годин нагорна частина була в черговий раз відбита від ворожих підрозділів двома ескадронами 27-го гвардійського кавполку при підтримці двох танків 1-ої танкової роти. Ці два танки були тут же спалені німецькими танками, які

з'явились тут у цей час після того, як у другій половині дня вивели з ладу чотири бойових машини 1-ої танкової роти у прибережній частині селища. Отже, боездатною була лише 15-та, хоча екіпаж її був неповним, адже механік — водій старшина Моєсеєнко І.П. вивбув у шпиталь.

Близько 18-ої години на 15-ту прибув з резерву новий механік — водій старший сержант Жуйков В.І., удмурт з національності. Тоді ж підвезли пальне та боеприпаси. Старший лейтенант Гапон Г.Є. одержав наказ дозаяправити 15-ту пальним та доукомплектувати боезапас не лише до норми - 101 снаряд, але, і зверх того, взяти ще близько 50 снарядів. Після цього 15-ту треба було перегнати з прибережної частини селища у нагорну і увійти там у підпорядкування командира одного з ескадронів, які в цей час утримували нагорну частину.

Пробіг 15-тої у розташування ескадрону, який вона мала підтримувати, пройшов без будь-яких перешкод. Було визначене і місце для її вогневої позиції. Вибір вогневої позиції супроводжувався гуркотом багаточисельних танкових двигунів, який доносив вітер із розташування ворожих підрозділів. Зайняти вибрану вогневу позицію 15-та не встигла завдяки початку ворожої артилерійської підготовки в якій приймали участь декілька 10-тиствольних мінометів. Їм наші фронтівки присвоїли прізвище гітлерівського міністра пропаганди «Геббельс».

Потужність цієї артпідготовки була настільки сильною, що викликала коливання землі і всього того що на ній було. Після раптового припинення артпідготовки, група ворожих танків і бронетранспортерів з піхотою перейшла до атаки. Нічне небо було перекреслене трасами снарядів та кулеметних черг. Ці траси та сполохи гарматних пострілів дозволили старшому лейтенанту Гапону Г.Є. відкрити біглий вогонь з гармати у напрямку ворожих бойових машин. Усього було зроблено близько 30 пострілів, але цього вистачило для повернення атакуючого ворожого угруповання на вихідний рубіж.

Через деякий час почалась нова артпідготовка, а після неї і нова атака ворога. Знову було зроблено біля 30 пострілів з гармати 15-тої, і знову вороже угруповання відійшло на вихідний рубіж. Усього протягом цієї ночі екіпаж 15-тої відбив п'ять шалених атак. Лише після цього активні бойові дії у нагорній частині селища припинились.

У наступні два дні 5 і 6 лютого 15-та обороняла захопленій Одерський плацдарм. Було зроблено близько 50 пострілів з гармати. Отже загальна кількість пострілів, зроблених на плацдармі, склала біля 300, а загальна вага снарядів біля 2,1 тонн. 15-ою було знищено самохідна установка «Артштурм» і три бронетранспортери.

7 лютого 1-й гвардійський кавкорпус передав свою оборону по лівому берегу Одера 9-ій Пластунській Червонопрапорній дивізії, яка була укомплектована кубанськими козаками — піхотинцями. Після цього, корпус здійснив марш — маневр на відстань 45 км до району міста Рибник. Тут 15-та прийняла участь у наступальному бою, в якому було зроблено близько 50 пострілів з гармати і була знешкоджена одна польова протитанкова гармата. До 14

лютого 15-та та інші танки нашого полку стояли в обороні в танкових окопах. Саме цього числа кавкорпус почав ще один марш-маневр у Нижню Сілезію, до району на схід від міста Гайнау на 500 км.

Того ж часу стало відомо, що командир 1-го кавкорпуса гвардії генерал-лейтенант Баранов В.К. представив старшого лейтенанта Гапона Г.Є. до присвоєння звання Героя Радянського Союзу (див. фото 7, зроблене у Харкові в 1947 році. Ліворуч, автор цих рядків, який тоді був студентом I курсу агрофака ХСХІ ім. В.В. Докучаєва).

Марш-маневр 1-го гвардійського кавкорпусу у Нижню Сілезію тривав чотири доби, з 14 по 18 лютого. Як і для всіх інших бойових машин нашого полку, він виявився дуже важким і негативно вплинув на їх технічний стан. Особливо постраждала ходова частина бойових машин, адже резина з котків майже повністю облетіла.

19 лютого розпочався четвертий в зимових наступальних операціях рейд 1-го кавкорпусу на відстань 110 км.: з району Гайнау у район Гольдберг. Тут бої точились чотири дні - з 20 до 24 лютого, в яких 15-та брала участь у двох атаках. Атака 23 лютого закінчилась для неї трагічно. У бою за селище Зейхау вона була щент розбита двома пострілами з гармати добре за-

маскованої ворожої самохідної установки «Артштурм» (див. фото 8). Перше попадання прийшло на лобовий лист броні між люком механіка-водія та шаровою установкою курсового кулемета. Перший бронебійний снаряд пролетів через відділення управління і через бойове відділення, а потім потрапив до силового відділення, де враз спалахнула пожежа.

Друге попадання прийшло, на так званий, погон башти під гарматою. Погон — це пристрій, за допомогою якого башта з'єднувалась з корпусом танка. Цей удар вибив башту з її місця і вона почала сповзати на корму. Таке сповзання було обумовлене тим, що в цей момент 15-та стояла на дорозі, яка мала ухил. Сповзання закінчилось тим, що башта впала на дорогу за кормою 15-тої. Разом з тим, пожежа зі силового відділення перекинулась на всі інші відділення. Після цього, від високої температури здетонувала боеукладка, з якої ще не вдалось використати жодного снаряду. Пролунав вибух, який розірвав корпус 15-тої на шматки. Уцілити вдалось лише двом: її командир, старшому лейтенанту Гапону Г.Є. і автору цих рядків. Інші ж двоє — механік водії старший сержант Жуйков В.І. і радист-кулеметник сержант Кузьменко М.Є. загинули.

Актив 15-тої за ці чотири дні був незначним, адже було зроблено лише близько 50 пострілів з гармати. Для цього було використано близько 0,35 тонни боєприпасу. Було знешкоджено декілька ворожих кулеметних розрахунків. Зазнали втрат від воїно гармати і кулеметів 15-тої також і ворожі піхотні підрозділи.

На цьому моя служба на бойових машинах, якими командував лейтенант, а потім старший лейтенант Гапон Г.Є., завершилась.

З 24 лютого 1945 року я потрапив до полкового підрозділу резервних танкових екіпажів. За період його командування 25-тою, 11-тою і 15-тою бойовими машинами, вони пройшли по дорогах України, Польщі та Німеччини біля 2300 км. З їх гармат було зроблено біля 1800 пострілів. Загальна вага боєзапасу склала біля 12 тонн. Ці машини брали участь у 15 атаках, з них 25-та — у шести, 11-та — у трьох і 15-та — у шести. Отже, середній показник склав п'ять атак. Це стало можливим завдяки високій майстерності командира танкового взводу Гапона Г.Є. та трьох механіків-водіїв, які на цих машинах служили. Все це знайшло відображення в експозиції кімнати бойової слави у Харківському ПТУ-13 (див. фото 9)